

Ըամանդաղ յանհուն ի սահման ,
 Բոպէ մի յանկէտ յաւտեան
 Հովանի անցեալ առժամայն :
 Իցէքեզ մարթ առանց հրաշից ինձ լըսել .
 Ո՛հ , գըթու-թիւնդ՝ ըսքանչելք են ընտել :

Բա՛ , ես ոչ ինչ եմ , ո՛ Տէր . բայց քոյդ ծիւրէ զիս
 պասուք .

Ոչինչ է մարդն , անմահ Աստուած , բայց քեզ ոչ-
 ինչն այն կրրկնէ ծունկ՝

Սիրովն ի վեր գերամբարձեալ :

Ոչ է քեզ արհամարհել զորդն որ գընէն քեզ մե-
 ծարանս ,

Կամ ոտընհար լինել ձայնին՝ որ արդ հեղու քեզ
 պաղատանս .

Եւ որ ի կայսդ աստուածափայլ՝

Մինչ խաւար չիք դառնայ

Ընդ այգուն սրբանայ .

Հեծեծէ զերեկոյս ,

Զոյդ ընդ տիւ գայ ի լոյս :

Այո՛ , կապոյտ յայդ դաշտավայր , զոր հեղեղեալ
 փառք քո ծածկեն ,

Ուր որոտմունք քո մըռնչեն ,

Ուր դու զինեւ հըսկես այդրէն ,

Այս հագագ , սոյն հեծու-թիւնք կենդանացեալ
 ի հաւատոց ,

Աստեղց յաստեղս դիմեն ի դիւտ պատգամատուրն
 ինձ Աստուծոյ .

Յարձադանդաց եւ յարձադանդս՝ իբրեւ ըզձայն
 զալեօք ջըրոց՝

Յաշխարհէ յաշխարհ գըլելով

Հընչեսցեն առ լըսեկեօք քով :

ԱՄՄԱՐԴԻՆ, ԴԱՇԱԿՈՒԹԻՒՆ Բ :

ԱՇԽԱՐՀԱԳՈՒԹԻՒՆ

Նառնա հրապարակ ՚ի Հաովմ :

Նառնա հրապարակը հռովմայ պէս
 մայրաքաղաքի մը գեղեցկագոյն հրա-
 պարակներէն մէկն է , ու մեծութեամբ
 ալ երևելի է՝ 700 ոտք երկայնութիւն
 ունենալուն : Հին ատենը՝ Չիարձակա-
 րան (Equiria) կ'ըսուէր ու ձիւնթացից
 կը գործածուէր . ետքը ժամանակ ան-
 ցնելով՝ հոն սկսան կատարուիլ լճո-
 նական տօները , որ ՚ի պատիւ Յանոսի
 կ'ըլլային , և ասով լճոնական հրապա-
 րակ կոչուեցաւ : Լճքսանդր Սկերոս
 կայսրը , որ եթէ դաւաճանութեամբ
 սպաննուած չըլլար կենաց քսանըհին-
 գերորդ տարին դեռ չհասած՝ կ'երե-
 ւար որ հռովմայ առաջին պայծառու-

թիւնը նորէն պիտի կենդանացընէր ,
 այս հրապարակը կրկէս ընել տուաւ , և
 ինչուան հիմա նոյն ատենուան առած
 ձևը պահած է :

Իրեն մեծութեամբը չքեղ ու վսեմ
 տեսք մը ունի . և շատ ճարտարապե-
 տական գեղեցկութիւններով զարդա-
 րուած է : Հոյակապ պալատներ , մանա-
 ւանդ Ռամֆիլի պալատը , չորս կողմը
 կը պատեն . և այս կողմերէն մէկուն
 վրայ կը տեսնես Ս . Լճքսի գեղեցիկ
 եկեղեցին՝ այն տեղւոյն վրայ կանգ-
 նուած , ուր այս դեռահասակ երեքտա-
 սանամեայ մարտիրոս կոյսը լճատուծոյ
 համար արիւնը թափած էր . ասիկայ
 շինել տուած է Խնոյկէնտիոս ժ սըր-
 բազան քահանայապետը՝ ժէ դարուն
 կեսին ատենները : Հրապարակիս մեծ
 զարդն են իրեք շատրուանները . ասոնց-
 մէ երկուքը ժՁ դարուն վերջերը
 Վրիգոր ժԳ պապը կանգնել տուաւ .
 առաջնոյն մէկ քանի զարդերուն վրայ
 Սիքելանձելյի ձեռքը կայ , իսկ մէ-
 կալին վրայ գեղեցիկ պարզութիւն մը
 կը փայլի . ասոնք աւելի դուրս կը ցատ-
 քէին՝ թէ որ մէջտեղի երրորդ շատրուա-
 նը ամենայն կերպով իրենց չյաղթէր :
 Այս շատրուանը շինել տուաւ Խնոյկ-
 կէնտիոս ժ քահանայապետը , որ լաւ
 նա հրապարակին վրայ մասնաւոր գութ-
 ու սէր մը ունէր՝ իր Ռամֆիլի ազգա-
 տոհմին խանձարուքը հոն ըլլալուն
 համար . ճարտարապետն էր Պեռնինի ,
 որ շատ ճարտարութեամբ շինեց , ու
 այս շատրուանը իր երևելագոյն գործքե-
 րէն մէկն եղաւ : Լսիկայ տիբուրեան
 ապառաժ քարերու կարկառէ մը ձևա-
 ցած է , և չորս մեծ արձաններ ալ ունի ,
 որոնք աշխարհքիս չորս մասին չորս մեծ
 գետերը կը ներկայացընեն , այսինքն
 Վանուք , Ռիլոս , Վանգէս ու Վալա-
 դա գետերը . այս հսկայաձև արձանաց
 դէմքին բացատրութիւնը ուժով է , և
 չքեղ տեսք մը ունին . իւրաքանչիւրին
 իբրեւ սեփական յատկութիւն մէյմէկ
 նշան տրուած է , որոնց մէջ դուրս կը ցատ-
 քէ արմաւենին , որ շատ ազուրկ կերպով
 դրուած կը տեսնես . Պեռնինի իր աշա-

Նաշոնա հրապարակ 'ի Հռովմ:

կերտներուն շինել տուաւ այս արձանները : Բոննցմէ մէկը , որ Նիլոսի արձանն է ու Ս . Բքնեսի եկեղեցւոյն կը նայի , ձեռքովը գլուխը ծածկած է . ըստ ոմանց՝ ասիկայ Նիլոսի ականց անստուգութիւնը նշանակելու համար է . բայց ըստ այլոց՝ անոր համար այս արձանը քողով շինած է Պեռնինի , որ Ս . Բքնեսի եկեղեցւոյն ճակատը չտեսնէ , զոր Պորրոմինի ճարտարապետը շինել տուեր էր՝ Պեռնինեայ նախանձորդը : Բայ շատրուանը չորս կողմէն մէյմէկ ընդարձակ ճեղքուածքներ ունի , ուսկից ջրերը

դուրս կը ցատքեն . ասոնք իբրեւ քարայր մը ձեւացուցած են , և առիւծ ու ձի մը , որոնք Բքրիկէ ու Լարոպա աշխարհքները կը ներկայացնեն , Նիլոսի ու Պաւլոսի ակունքներէն դուրս կ'ելլեն : Բայառաժին ծայրը հարթելով պատուանդան մը և անոր վրայ կոթող մը բարձրացուցած է . այս կոթողը Վառակալա կայսրը Լազիպտոսէն բերել տուաւ ու հռովմայ հարաւային կողմը շինել տուած կրկեսին մէջ կանգնեց . և երբոր ուղեցին Վառնա հրապարակը փոխադրել , աւերակներու տակ թա-

զուած էր . բարձրութիւնը գրեթէ 50
ոտք է , և վրայի եղած խորհրդատա-
ռերը շատ յարգի ու ազնիւ են . կոթողն
ու պատուանդանը կարմիր գեղեցիկ կը-
րանիտ քարէ է : Բոլոր շէնքին ամբող-
ջութիւնը մէկտեղ առնելով՝ վսեմ կեր-
պարանք մը ունի , թէպէտ քիչ մը
թերեւս անսովոր ալ երևնայ . և փո-
րուածքները շատ մաքուր են :

Տարւոյն մէջ ժամանակ մը՝ Վառնա
հրապարակը աղուոր զուարճութեան
տեղ կը դառնայ , որ կարծես թէ դար-
ձեալ զինքը կրկէս կ'ընէ քիչ մը ատեն .
ինչպէս հին ատեն այն որմնափակ հան-
դիսական տեղուանքը , ուր քանի մը
վայրկեան առաջ առիւծներն ու սուսե-
րամարտիկները կը կռուէին իրարու
հետ , հոն կը տեսնէիր որ ջրոյ անհատ-
նում հոսանքներ բոլոր յատակը ծած-
կեր են ու ցուկանաւեր ալեաց վրայ
ծփալով՝ կը պատերազմին իրարու հետ :
Հրապարակը քիչ մը գոգաւոր ու խեց-
ւոյ ձևով է , անանկ որ մէջտեղը գրե-
թէ 3 ոտք ցած է կողմերուն յատա-
կէն : () գոտոս ամսուն՝ շաբաթ , կի-
րակի ու տօնի օրերը ցորեկուրնէ վեր-
ջը կը գոցեն այն խողովակները , որոնց
մէջ կը վազէ աւազաններուն մէջ ե-
կած ջուրը : () է կէն աւազանները կը զե-
ղանին , և ջուրը անանկ առատութեամբ
կը հոսի , որ երկու ժամ չերթար՝ բո-
լոր հրապարակը ջրով կը լեցուի . կար-
ծես թէ պզտիկ լիճ մը կը ձևանայ , ո-
րուն չորս կողմէն տուններ կը պատեն ,
և որուն մէջտեղէն շատրուաններ կ'ել-
լեն կը բարձրանան ապառաժ կղզիներ
ու պէս : () էյ մ'ալ կը տեսնես որ
ասդիէս անդիէն կառքեր կը հասնին ,
և չորս կողմէն ուրախութեան աղաղակ-
ներ օդը կը թնդացընեն . այս կառքե-
րուն ձևացուցած տեսարանը մի միայն
տեսնելու արժանի հանդէս է . կրնայիս
որ կառավարները սաստիկ եռանդեամբ
ու մրցելով մը՝ կը ջանան զիրար գերա-
զանցել , և այնչափ յաղթող կ'ըլլայ մէ-
կը , որչափ որ աւելի խորին տեղուանքը
տանի իր կառքն ու որչափ աւելի շուտ
քաջընէ . ամէն կողմանէ անիւներուն

ու ձիերուն ոտուրներուն շարժմամբը
ջրոյ կաթիլներ օդուն մէջ կը ցատքեն :
Բոլոր ժողովուրդը՝ Վառնա հրապա-
րակը կը վազէ ջուրը լեցուելու ատեն .
պատուհաններն ու պատշգամբները
մասնաւոր հանդիսատեսներով լի են .
իսկ վարի աստիճանի ժողովուրդը իրա-
րու հետ կը կռուտին հրապարակին
ծայրերուն բարձր տեղերը բռնելու հա-
մար , և որպէս զի աւելի մօտէն տեսնեն՝
յանձն կ'առնեն ինչուան ոտուրին
ջրոյ մէջ դրած կենալ՝ փոյթ ալ չընե-
լով որ կառքերուն անցուդարձէն կըր-
նայ վրանին աղտոտիլ : Պզտիկ դի-
պուածներն որ կը հանդիպին հանդի-
սին ատենը՝ շատ զուարճութիւն կու-
տան բոլոր հոն եղողներուն և երկայն
ինտալներ կը սկսին կարգաւ ամէն
կողմէն . ինչպէս ըսենք՝ թէ որ շատ
յանդուգն հետաքրքիր մը լաւ մը ջուր
ուտէ վրան , կամ դժբաղդին մէկը
ջրին մէջն որ իյնալու ըլլայ , կամ ջուր
շատ չսիրող ձիեր քիչ մը վեր որ ցատքեն ,
կամ պատուհաններէ թաշկինակ մը ,
գլխարկ մը որ իյնալու ըլլան : Եւ ատ-
քիչ անգամ կ'ըլլայ որ ըսածներնէս ա-
ւելի ծանր դիպուած մը հանդիպի .
բայց երբեմն կառք կառքի կու գան
ու ձիերը իրարու զարնուելով վար
կ'իյնան . և թէ որ ասիկայ հրապարա-
կին ամենէն աւելի խոր տեղն ըլլայ ,
պէտք է փութալ օգնութեան . վասն զի
երբեմն երբեմն եղած է որ ձիերը խըղ-
դուին . ինչպէս 1765 տարւոյն Պարպէ-
րինի իշխանին ձիերուն հանդիպեցաւ .
Պեռնինեայ շատրուանին մօտ գետին
ինկան ասոնք , և ինչուան որ վերցընե-
լու հասան՝ խղդուեցան գացին : Բո-
նօք Վառնա հրապարակին կառաց հան-
դէսը աւելի փառաւորութեամբ կը կա-
տարուէր . բոլոր գիշերը կ'երթար այդ
հանդէսը . հոն ջրին վրայ ընթրիք կ'ը-
նէին , երաժշտական զուարճութիւն-
ներ ու պարեր ալ մէկտեղ խառնելով .
բայց որովհետեւ ինչուան գիշեր տօնին
երկնալը շատ անկարգութեանց ու
դժբաղդ պատահարաց պատճառ կ'ըլ-
լար , անցեալ դարուն վերջերը՝ սրբա-

զանքահանայապետները հրաման հանեցին, որ օրուան հետ զուարճութեց հանդէսներն ալ լմրնան. և հիմա գիշերուան մթութենէն առաջ լիճընորէն հրապարակ դարձած կ'ըլլայ: Բայց դարձեալ ժողովուրդը նոյն ախորժով կը թափի կու գայ Եւստան հրապարակին ջրոյ հանդիսին, մանաւանդ ազնուականները շատ կ'ախորժին այսպիսի շրջագայութիւն մը ընել ջրոյ վրայ. և այսօրուան Հռովմայեցիներն ալ՝ ասոր մէջ արժանի սերունդ կը ցուցնեն զիրենք հին Հռովմայեցւոյ, որ իրենց գլխաւոր իղձերը այս երկու բառերուն մէջ կը պարունակէին. հաց և կրկեսի խաղերը: — Բայդ ողողումը ոչ միայն զուարճութեան համար է, այլ նաև կը ծառայէ հրապարակը մաքրելու, որ Հռովմայ շատ յաճախեալ ու ճոխագոյն վաճառանոցներէն մէկն է:

ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Մագաղաթ:

Պապիրի վրայ խօսելու ատեն՝ խոստացանք ուրիշ առթիւ մը մագաղաթի վրայ ալ գրելու, որ հնութեան գլխաւոր աւանդապահներէն մէկն է:

Մագաղաթին գիւտին ազնուութիւնը այնչափ աւելի մեծ է, որչափ որ այսչափ հին ժամանակներէ ի վեր սկսած և ինչուան այսօրուան օրս տպագրութեան ծաւալելէն ետքն ալ դեռ կը գործածուի: Բայց գիւտը Վարրոն և պատմաբանն Պլինիոս՝ Փոքր Բիւրոյ Սիւսիա աշխարհքին Եւստանէս թագաւորին կու տան: Բայց Վիոգոր Սիկիլիացին կ'ըսէ թէ՝ հին Պարսիկները կաշիներու վրայ կը գրէին իրենց տարեգրութիւնները: Բայտ Երոգոտոսի՝ Յոնիացիք Եգիպտոսի պապիրը պակսելուն՝ այժի ու խոյի կաշին սկսան գործածել, և թէ իր ատենները՝ շատ բարբարոս ազգեր դեռ այս կաշիներուն վրայ

կը գրէին: Եգիպտոսը հնագոյն ձեռագիրները որթու կամ ուրիշ կաշիներու վրայ գրուած են, և հաւանապարհաբար հրէից մէջ այս սովորութիւնը իրենց նախնիքներէն ինջած է, որ անշուշտ արեւելեան ազգերէն առած էին: Բայց ասոնց շինելու կերպը նոյն չէր մագաղաթի հետ. որով յայտնի է թէ այս գիւտը օտար աշխարհքէ Եւստանէսի թագաւորութեան Պերգամոն մայրաքաղաքը բերուած ըլլալով՝ հոն շինելու կերպը կատարեւագործուած ըլլայ, և անկէց ետքը ամէն տեղ տարածուեր է՝ մագաղաթի անուամբ: Երեք տեսակ էր մագաղաթը. ճերմակ, որ կէս մը բնական էր. դեղին, որուն մէկ երեսը ճերմակ էր, և երրորդ՝ ծիրանեգոյն, որ ինչպէս յայտնի է, երկու կողմէն գունաւորուած էր. և ասոնք սընկաքարով՝ կը յղկուէին. բայց ճիշդ խօսելով՝ բնական մագաղաթը դեղնագոյն կ'ըլլայ: Երանեգոյն մագաղաթի վրայ սրբազան գրքեր, ինչպէս պատարագամատոյցներ և մասնաւորապէս սաղմոսարաններ գրուած են. բայց ընդհանրապէս այս տեսակին վրայ գրուած հրովարտականքն չեն գտնուիր. և շատ հաւանական կ'երևայ որ այս մագաղաթին գործածութիւնը Վերիստոսէ ետքը Գդարուն վերջերը սկսած ըլլայ. որովհետեւ Դէն սկիզբները իբրեւ շատ սակաւագիւտ բան կը սեպուէր:

Բայ մագաղաթներուն վրայ է՝ որ այնչափ դարեր գրուեցան նախնեաց երկասիրութիւնները, մանաւանդ Եգիպտոսէ դուրս եղած աշխարհքներուն մէջ. մեր ազգային ամենայն գրաւորական պարծանքներն ալ ասոնց վրայ անմահացած են, և ինչ որ մեր մատենագրութեան վրայ կ'ուզենք գիտնալ՝ ասոնց կը դիմենք. այսպէս կ'ընեն ուրիշ ազգերն ալ: — Թէպէտ և մագաղաթէ հին ձեռագիրներ շատ կը գտնուին, բայց Չգարէն առաջ մագաղաթի վրայ գրուած հրովարտակ մը երևցած չէ:

1 Այս քաղաքին անունէն Լտ. Pergamena charta ըսուեցաւ:

2 ՏՃ. Փոսմա, Խանկեր Լուս: